

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Kansallinen ohjelma demokratian edistämiseksi on erittäin tarpeen.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

Tavoitelinjauksissa on selvästi haettu keskittymistä olennaiseen, sillä ne eivät kata demokriapolitiikan koko alaa. Nähdäkseni olennaisista asioista siinä väistetään kysymys muualla kuin Suomessa syntyneiden osallisuudesta ja siitä, miten äänestysaktiivisuus - ja sen puute - periytyy. Olisi perusteltua muodostaa myös sellainen tilannekuva, jossa maahanmuuttajataustaisten osallisuutta, vaaliehdokkaaksi asettumista ja äänestysaktiivisuutta erikseen edistettäisiin ja linkitettäisiin osaksi hallituksen rasismia vastaista ohjelmaa. Parhailtaan on käsittelyssä luonnos kulttuuripoliittiseksi selonteoksi, joka osaltaan voisi toimia tässä välineenä: onhan monikulttuurisuus myös väistämättä huomioitava kulttuuripoliitikassa, jotta kulttuuri todella olisi jokaisen oikeus, ja tältäkin osalta kaikki voisivat kokea osallisuutta yhteisöön, ympäröivään yhteiskuntaan ja sen kulttuuriperintöön, ja saisivat myös itse nähdä tulon kokemuksen.

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

Painotus nuoriin on perusteltu. Tutkimusten mukaan kulttuuriharrastukset lisäävät äänestysaktiivisuutta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,

- **yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.**

Toimenpiteiden lisäksi olisi syytä myös edistää nuorten vaaliehdokkuuksia ja tosiasiallisia vaikutusmahdollisuuksia.

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

On kyettävä näyttämään paikallisesti, valtakunnallisesti ja eurooppalaisesti, että demokratia toimii eli ihmisten mielipiteillä on vaikutus päätöksentekoon.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,**
- **lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.**

Koulu- ja asukasdemokratia ovat varjovaalien lisäksi tapa, jolla lapset ja nuoret voivat oppia uskomaan, että heidän mielipiteellään on merkitystä. Yksi konkreettinen tapa on näyttää, että lasten harrastamisen Suomen mallissa lasten toiveilla olisi aito vaikutus siihen, millaista harrastustarjontaa kunnassa on. Myös nuorille aikuisille suunnattu kunnan kulttuurikysely siitä, millaista kulttuuritoimintaa he kaipaivat, voisi toimia, mikäli kyselyn tuloksia haluttaisiin panna toimeen.

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

Osallisuus on pohja demokratialle. Lasten oikeuksien sopimuksessa todetaan, että kaikilla lapsilla on oikeus kulttuuriin. Itsensä ilmaisemiseen opitaan kulttuurin ja taiteen eri muodoilla.

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

On tärkeää varmistaa myös se, että haavoittuvassa asemassa olevia lapsia ja nuoria kuullaan päätöksenteossa suoraan, ei vain heidän kanssaan työskentelevien ammattilaisten kautta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,**

- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

Kulttuuriosallistumisen kannalta on olennaista, että kaikki toimet ovat saavutettavia. Suomen lastenkulttuurikeskus on asiantuntija saavutettan lastenkulttuurin osalta. On tärkeää, että vuorovaikutuksen piiriin pääsevät myös vammaiset lapset tai he, joiden suomenkieli ei ole vahva.

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevilla asioissa.

Lapsi- ja nuoriystävällisyys on tärkeä näkökulma.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

On suhtauduttava myös myönteisesti ja ystävällisesti nuorten omaan aktiivisuuteen, joka on heistä itsestään lähtöisin. Tämä tarkoittaa ystävällistä ja mahdollistavaa asennetta kohtaamisiin nuorten aktivistien, kuten elokapinanuorten kanssa, sekä nuorten omaehtoisen aktiivisuuden tukemista vapaa-ajan palveluiden osaamisella tarjoamalla tiloja ja neuvontaa nuorille, jotka haluavat järjestää omaehtoisesti tapahtumia, vaikka heillä ei olisi yhdistystä.

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

Kehittämisen lisäksi hyviä käytäntöjä kannattaa myös jatkaa ja levittää.

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seuranta.

Kulttuuriperintökasvatus on tärkeä osa demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistä yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten

Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,

- **mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.**

Mukaan kansalliseen kehittämiseen kannattaa kutsua myös lastenkulttuurin toimijoita, kuten Suomen lastenkulttuurikeskus ja Suomen kulttuuriperintökasvatuksen seura.

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle**
- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.**

Kirjastoverkko kannattaa hyödyntää, sillä kirjastolain yksi keskeisistä tavoitteista on edistää "aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta." Kirjasto löytyy joka kunnasta, on kuntalaisten suosiossa ja myös maahanmuuttajanuoret kokevat olevansa tervetulleita kirjastoon.

Medialukutaidon korostaminen kuulostaa hieman ysäriltä uutistenvälttelyn, katoavan maakuntamedian ja heikkenevän lukutaidon aikana. Esitämme, että medialukutaidon sijaan demokratiaohjelmassa puhuttaisiin lukutaidosta, lukutaidoista tai monilukutaidosta ja sen yhteydessä edistettäisiin kansallisen lukutaitostrategian toimeenpanoa.

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

Demokratian toimintatapana kannattaa tietysti olla osa kaikkea julkisen vallan toimintaa. Se on käytännöllistä demokratiakasvatusta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.**

On tärkeää, ettei vain puhuta demokratiasta, vaan myös toimitaan osallistavasti.

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

Tavoite on tärkeä. Kulttuuri- ja taidealan toimijoiden kollegat ympäri Eurooppaa kertovat uudenlaisista taiteen vapauden haasteista, kun osa poliitikoista pyrkiikin ideologisesti puuttumaan taidelaitosten sisältöihin esimerkiksi antamalla potkuja taidealan johtajille, jotka eivät suostu muokkaamaan ohjelmistojaan mieluisiksi tai hyökkäämällä sanallisesti yksittäisten taidesisältöjen kimppeun. Kritisoiminen ei saa johtaa siihen - eikä se saa tähdätä siihen - että joillekin poliitikoille epämieluisaa sisältöä ei enää tehdä.

Tavoitelinjalus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

Hyvän keskustelukulttuurin osalta painotus nuoriin ei tunnu aivan perustellulta: olisi tärkeää, että painotettaisiin nimenomaan aikuisia ja heidän kykyään käyttäytyä asiallisesti yhteisössä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

Kirjastot ovat toimiva olemassa oleva kansalaisyhteiskunnan vuoropuhelun rakenne. Tällä hetkellä noin puolella kunnista on vaikeuksia selvittää lakisääteisistä tehtävistään. Kirjastoihin kansalaisyhteiskunnan ja demokratian rakenteena kannattaisi suunnata oma toimenpide- tai tavoitekokonaisuutensa, johon otettaisiin mukaan esimerkiksi Kuntaliitto ja Kirjastoseura.

Tavoitelinjalus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

Toivottavasti tavoitelinjalus pitää sisällään myös käytössä olevien mallien kehittämistä eli pystyttäisiin näyttämään milloin osallistavat menetelmät ovat tosiasiallisesti vaikuttaneet päätöksenteon sisältöön.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

Hyvinvointialueiden, kuntien ja kansalaisjärjestöjen rajanpintatyö on paikoitellen vielä aivan lapsenkengissään. Se vaatii rakenteita ja rahkeita.

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

Kulttuuripolitiikan osalta aluehallinto on hajanaista, ja siihen on jo siksi vaikea löytää osallistumisen näkökulmaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,

- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

Laaja kulttuuriosallistuminen, jota tukee kulttuurin alueellinen saatavuus ja saavutettavuus, vahvistaa demokratian perustaa. Kulttuuripoliittisen selonteon tavoite kulttuurista jokaisenoikeutena kannattaa ottaa mukaan myös demokratiaohjelmaan. Kulttuuriosallistuminen - sekä kulttuurin tekeminen että kokeminen - vahvistaa minäpystyvyyttä, kun ihminen oppii ilmaisemaan itseään ja ymmärtämään muita. Erityisen vahva demokratiavaikutus on kulttuuriosallistumisen ja kulttuuriperinnön kyvyllä tuottaa yhteenkuuluvaisuudentunnetta ja yhteisöllisyyttä. On aika ottaa kulttuuri mukaan keinoksi demokratiapolitiikkaan.

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapoliittikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seuranta ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,

- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinointia ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Meriläinen Rosa
Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö KULTA ry